

HET SOORT PESTPROGRAMMA MAAKT WEINIG UIT; HET GAAT OM DE TOEWIJDING

JAN BIJSTRA

Het klinkt misschien wat wrang, maar aandacht voor pestgedrag van kinderen is tegenwoordig 'in'. Typ de woorden 'pesten' en 'kinderen' in bij Google en er verschijnen 1.120.000 links. Een voor de hand liggende verklaring luidt dat pestgedrag de laatste jaren is toegenomen. Zo rapporteerde het onderzoeksbureau School & Innovatie Groep vorig jaar dat in 2012 gemiddeld negen procent van de kinderen in het primair onderwijs meldde structureel gepest te worden, terwijl dat in 2008 nog acht procent was. Digitaal pesten is in die periode nog veel duidelijker toegenomen: lag het percentage in 2008 op negen procent, in 2012 was dat verdubbeld tot achttien procent (www.nji.nl).

Zoals voor (bijna) ieder onderzoeksthema geldt, zijn ook over dit onderwerp onderzoeken beschik-

baar waarin cijfers worden gepresenteerd die elkaar tegenspreken. Zo concludeert de Amerikaanse onderzoeker David Finkelhor op basis van diverse longitudinale onderzoeken dat pesten is afgenomen in de periode 1990 tot 2011. Tussen 2003 en 2011 daalde het aantal pestgevallen zelfs met 22 procent. Digitaal pesten nam daarentegen toe van zes procent in 2000 naar elf procent in 2010 (Finkelhor, 2013).

Uit het voorgaande blijkt maar weer dat het vaststellen van percentages bij dit type onderwerpen een lastige aangelegenheid is. Lastig is bijvoorbeeld om te bepalen hoe het studieobject precies wordt gedefinieerd (wat valt er wel onder en wat niet?), welke leeftijdsfase precies wordt onderzocht (hebben we het over vier- tot achtjarigen of over vier- tot twaalfjarigen?) en wie om een oordeel wordt gevraagd (gaat het om zelfbeoordeling of worden

Illustratie: Clementine Oomes

naaste betrokkenen bevroegd?). Ook is een stijging of daling van een percentage niet altijd wat het lijkt. Zo schrijft Finkelhor de toename van digitaal pesten vooral toe aan de sterke opkomst van de sociale netwerken de afgelopen tien jaar. Dit betekent volgens hem echter niet dat pestgedrag simpelweg is verschoven 'van het schoolplein naar de PC', want de daling was al ingezet vóór de opkomst van sociale netwerken.

De toenemende aandacht voor pesten heeft logischerwijs ook geleid tot meer aandacht voor pestprogramma's. En dan is natuurlijk het van oorsprong Finse programma KiVa (www.kivaschool.nl) de laatste jaren de grote blikvanger. Is dat terecht? Is dit hét programma om het pestprobleem aan te pakken? Van mij mag het, want vooropgesteld: ik heb niets tegen KiVa. Het is een mooi, gebruikers-

vriendelijk programma waar goed over is nagedacht, waar wetenschappelijk onderzoek naar wordt gedaan en waarmee grote effecten worden bereikt.

Maar over die grote effecten is wel het een en ander te zeggen. Uit het onderzoek dat René Veenstra met zijn team uitvoerde op een groot aantal Nederlandse scholen (Veenstra, 2013), kwam naar voren dat het pestgedrag na een jaar daalde op de KiVa-scholen van 29 procent naar 13,5 procent. De daling was met andere woorden 53 procent. Dat is een heel mooie score die echter in een ander licht komt te staan wanneer daar de verbetering op de controlescholen tegenover wordt gezet. Daar nam het pestgedrag namelijk af met 35 procent. In zijn oratie verklaart Veenstra (2013) dit onder andere door de ruime maatschappelijke aandacht die pesten de laatste tijd krijgt. Blijkbaar heeft die er in de con-

trolegroepen toe geleid dat kinderen zich bewuster zijn geworden van de kwalijke kanten van pesten.

Als dat inderdaad zo is, is daar niets mis mee. Sterker nog: wat is er mooier dan zo'n bewustwordingsproces waardoor kinderen hun eigen gedrag corrigeren zonder tussenkomst van een interventieprogramma? Maar wat impliceert die score in de controlegroep nu precies? Ik mag er, neem ik aan, van uitgaan dat die afname van 35 procent ook was opgetreden in de KiVa-scholen wanneer die toevallig in de controleconditie terecht waren gekomen. Het aandeel in het bereikte effect dat aan het KiVa-programma kan worden toegeschreven, wordt dan ineens aanzienlijk kleiner.

Nu hoeft dit niet te betekenen dat KiVa zichzelf daarmee diskwalificeert. Misschien moeten we er blij mee zijn wanneer het, met zo'n interventieprogramma, lukt om afnamepercentages van rond de twintig procent te behalen. Tenslotte is pesten zo oud als de mensheid en dus blijkbaar onuitroeibaar. Bescheidenheid siert echter de mens en daarom is het goed om de mogelijkheden van KiVa in het juiste perspectief te blijven zien; ook al omdat de aandacht voor KiVa hype-achtige proporties heeft aangenomen sinds staatssecretaris Sander Dekker en kindombudsman Marc Dullaert vorig jaar een gezamenlijk plan van aanpak tegen pesten presenterden. KiVa kwam daarbij nadrukkelijk in de belangstelling te staan dankzij een forse onderzoekssubsidie, toegekend door het Ministerie van OCW.

Hiermee wordt naar mijn idee te gemakkelijk voorbijgegaan aan het gegeven dat we in Nederland al jaren beschikken over degelijk ontwikkelde pestprogramma's. Zo is er het PRIMA-pakket, dat op het werk van de Zweedse pestdeskundige Dan Olweus is gebaseerd. Saillant detail: al in 1994 claimde Olweus op basis van verschillende studies (in onder andere Noorwegen, de Verenigde Staten van Amerika en België) afnamepercentages die vergelijkbaar zijn met die van KiVa. Daarnaast ontwikkelde Bob van der Meer al decennia geleden zijn zogenoemde vijfsporenaanpak; verschillende essentiële onderdelen van KiVa hadden in deze aanpak al een plek. Van der Meer claimt zelfs dat de Finse ontwikkelaar van KiVa, Christina Salmivalli, rollen en posities in het programma onderscheidt die Van der Meer al in 1990 had onderscheiden en vastgelegd als zijn geestelijk eigendom (www.bobvandermeer.info). Ik kan en wil daarover niet oordelen. Wel denk ik dat bij de ontwikkeling van dit type programma's in dezelfde inhoudelijke vijver wordt gevist en dat ontwikkelaars misschien wel onvermijdelijk op (ongeveer) hetzelfde uitkomen.

Mijn stelling is dat de mate van succes niet zozeer afhangt van eventuele inhoudelijke verschillen tussen de hiervoor genoemde programma's, maar dat het veeleer zit in de context. Hoe meer een programma een integraal onderdeel wordt van de schoolcultuur, hoe groter de kans op succes.

Voorwaarden zijn dan een gedegen implementatie, en iedere werknemer in de school – dus niet alleen de leraar in de klas – moet actief betrokken zijn. Leraren worden gefaciliteerd om zich het programma eigen te maken en om bijscholing te volgen, en er is een structurele werkgroep die zorgt dat het vuur ook na afronding van het programma blijft branden. In zo'n context is het pestprogramma vooral een kapstok die dient om vorm en inhoud te geven aan de cultuurverandering. Succes staat en valt met de mate waarin een school bereid en in staat is zich volledig over te geven aan het programma (en dit geldt vermoedelijk voor alle programma's en benaderingen die gericht zijn op het bevorderen van de sociaal-emotionele ontwikkeling). Juist die overgave blijkt soms een lastige klus voor scholen. Veenstra vindt daar in zijn onderzoek overigens al enig bewijs voor, want scholen die het KiVa-lessenpakket niet hebben afgerond, laten een wat geringere afname van pestgedrag zien.

Kortom: als aan de basisvoorwaarden wordt voldaan, dan maakt het waarschijnlijk niet veel uit welk programma – mits degelijk ontwikkeld – wordt gebruikt. Dat kan KiVa zijn, maar ook het PRIMA Pakket of de Vijfsporenaanpak.

LITERATUUR

- > Finkelhor, D. (2013). *Trends in bullying and peer victimization*. www.unh.edu/ccrc
- > Olweus, D. (1994). Annotation. Bullying at school: basic facts and effects of a school based intervention program. *Child Psychology & Psychiatry & Allied Disciplines*, 35, 1171-1190.
- > Veenstra, D.R. (2013). *Groepsprocessen bij jongeren: over pesten en ander probleemgedrag*. [Oratie]. Groningen: RUG.

LINKS

- > www.bobvandermeer.info
- > www.kivaschool.nl
- > www.nji.nl